

KRZYSZTOF IGNATOWICZ

Uniwersytet Warszawski

ORCID: 0000-0002-9142-2852

Omówienie książki Kamila Zajączkowskiego

*Misje cywilne i operacje wojskowe Unii Europejskiej
w perspektywie wybranych teorii stosunków międzynarodowych
i integracji europejskiej,*

Oficina Wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa 2019

Przedmiotem recenzji jest monografia naukowa Kamila Zajączkowskiego poświęcona wybranym teoriom stosunków międzynarodowych oraz integracji europejskiej w odniesieniu do misji cywilnych i operacji wojskowych Unii Europejskiej. Autor omawianej publikacji jest doktorem nauk humanistycznych w zakresie nauk o polityce, adiunktem w Centrum Europejskim Uniwersytetu Warszawskiego, gdzie pełni funkcję zastępcy dyrektora CE UW ds. badań naukowych i współpracy międzynarodowej. Tematyka omawianej pozycji jest emanacją zainteresowań naukowych K. Zajączkowskiego, które koncentrują się wokół problematyki stosunków zewnętrznych UE, pomocy rozwojowej i humanitarnej. To właśnie – jak pisze – „misje i operacje WPBiO są jednym z elementów kompleksowego podejścia UE do zarządzania kryzysowego obejmującego poza działaniami WPBiO, pomoc rozwojową i humanitarną, politykę handlową” (s. 31).

Monografia jest publikacją zwartą, przystępną, liczącą 64 strony. Podzielona została na trzy części, z których autor każdą przyporządkował odrębnej teorii stosunków międzynarodowych i integracji europejskiej. Część problemową poprzedza wstęp, zawierający informacje uzasadniające wybór tematu badawczego, charakterystykę konstrukcji publikacji, jej bazy

źródłowej, a także pozycje z literatury przedmiotu w obrębie piśmiennictwa polskiego i pozycji angielskojęzycznych. Wnioski końcowe dotyczące całościowego podsumowania przedmiotu analizy znalazły się tradycyjnie w zakończeniu recenzowanej pracy. Publikacja zawiera bibliografię liczącą blisko sto pozycji, co potwierdza naukową rzetelność badacza. Pozycja swój przystępny charakter zawdzięcza także indeksowi osób, który pozwala sprawnie poruszać się po zagadnieniach w przypadku wybiórczego korzystania z tekstu.

Autor w omawianej monografii podejmuje się zadania niełatwego, mierząc się z problemem teoretycznego ujęcia misji i operacji Unii Europejskiej. Wprawdzie w dotychczasowej literaturze przedmiotu nie brakuje publikacji opisujących różne aspekty misji cywilnych i operacji wojskowych UE w ramach Wspólnej Polityki Bezpieczeństwa i Obrony/Wspólnej Polityki Zagranicznej i Bezpieczeństwa (WPBiO/WPZiB), lecz zauważalny jest zarazem deficyt badań dotyczących teoretycznego podejścia do tego tematu. Zajączkowski przywołuje nazwiska badaczy zajmujących się analizą opisową, takich jak Ryszard Zięba, Andrzej Ciupiński, Stanisław Parzymies, Beata Przybylska-Maszner, Luiza Wojnicz, Joanna Starzyk-Sulejewska, a także tych, którzy opisywali wybrane aspekty teoretyczne: Sten Rynning, Catherine Gegout, Benjamin Pohl, Frederike Richter, Christopher O. Meyer, by na koniec wspomnieć teoretyczne prace Jacka Czaputowicza odnoszące się do ogólnego wymiaru WPBiO. W tym kontekście publikacja staje się źródłem odpowiedzi na trzy postawione przez dr. Zajączkowskiego pytania: „jak poszczególne teorie interpretują proces powstawania WPBiO i rozwoju w jej ramach misji cywilnych i operacji wojskowych; w jaki sposób [teorie – K. I.] wyjaśniają ich słabość i mankamenty; jakie przesłanki i czynniki [...] determinują funkcjonowanie tych misji/operacji” (s. 9). Przyjmując do wiadomości nakreślony w ten sposób zakres przedmiotu badań, należy zgodzić się z autorem, że „tak ujęty temat badawczy nie znalazł dotychczas pełnego naświetlenia w literaturze przedmiotu” (s. 8), w czym, jeszcze przed przystąpieniem do lektury, utwierdza czytelnika fragment recenzji wydawniczej prof. dr. hab. Arkadiusza Żukowskiego zamieszczony na okładce.

Pierwsza część publikacji została poświęcona misjom cywilnym i operacjom wojskowym UE w ujęciu teorii realizmu. Zajączkowski prezentuje w niej założenia realizmu klasycznego, strukturalnego (neorealizmu) i neoklasycznego w odniesieniu do założeń WPBiO oraz przedstawia czytelnikowi badania i autorskie teorie Catherine Gegout, które są „kwintesencją realistycznych badań w tym zakresie” (s. 10). Zwraca także jego uwagę na to, że

„w perspektywie realistycznej punkt ciężkości jest skierowany na siłę (potęgę) państwa i jego interesy [...]”, które „determinują kształt WPBiO i nadają praktyczny wymiar misjom i operacjom UE” (s. 49). W rozdziale znajduje się m.in. omówienie trzech wariantów funkcjonowania WPBiO – w zależności od przyjętej strategii będą to: „miękkie równoważenie” (*soft-balancing*) w kontekście rywalizacji z potęgą zewnętrzną, np. Stanami Zjednoczonymi Ameryki (USA); „przyłączenie się” (*bandwagoning*) w kontekście działań wspólnych z USA i Sojuszem Północnoatlantyckim (NATO) oraz „równoważenie siły państw w UE” w kontekście rywalizacji wewnątrz Unii Europejskiej (s. 12–13). Ponadto przywołane są liczne krytyczne twierdzenia francuskiej badaczki (Catherine Gegout), jak np. te dotyczące przesłanek funkcjonowania misji/operacji: „UE nigdy nie interweniowała wyłącznie z powodów humanitarnych, przesłanki moralne są niewystarczające, by skłonić UE do podjęcia interwencji” (s. 19).

Zagłębiając się w meritum recenzowanej pracy wypada uznać, że rozważania dr. Zajączkowskiego wpisują się w ważny dyskurs odnoszący się do istoty postrzegania międzynarodowego misji/operacji UE. Swoje miejsce w opracowaniu znalazła także analiza czynników subiektywnych, które mają wpływ na realizację WPBiO. Czynniki subiektywne determinują przede wszystkim procesy interpretacji bodźców (sfera świadomościowa) pochodzących ze środowiska międzynarodowego, a tym samym kształtują percepcję tego środowiska, czyli postrzeganie samego siebie i innych uczestników stosunków międzynarodowych. Wpływa to w decydujący sposób na formułowanie wizji, koncepcji i programów politycznych (sfera zinstytucjonalizowana), które leżą u podstaw podejmowanej aktywności w sferze stosunków międzynarodowych (sfera instytucjonalno-decyzyjna) w postaci praktycznego wymiaru WPBiO, jakim są misje cywilne i operacje wojskowe realizowane przez UE. Autor zwraca uwagę, że „międzyrządowość WPBiO determinuje jej mechanizm decyzyjny” w postaci jednomyślnej zgody państw członkowskich na utworzenie misji, czy operacji, co z kolei nie pociąga za sobą kontrybucji osobowych lub finansowych na rzecz konkretnej misji/operacji (s. 16). W dalszej części znajduje się również interesujące spostrzeżenie ukazujące czynniki motywacyjne UE w odniesieniu do misji cywilnych i operacji wojskowych, które „podejmowane są po dokładnym oszacowaniu rozkładu kosztów i korzyści [...], kiedy jest to w interesie jej największych państw członkowskich, ryzyko strat finansowych i ludzkich jest ograniczone do minimum, akcja odbywa się na podstawie rezolucji Rady Bezpieczeństwa ONZ i z przychylnością społeczności międzynarodowej” (s. 20).

Natomiast w drugiej części pracy przedmiot badania został zaprezentowany w perspektywie teorii liberalnych. Autor podjął się opisu nowego liberalizmu, liberalizmu międzyrządowego oraz przedstawia wizję Benjamina Pohla w odniesieniu do tego podejścia. W rozdziale znalazła się również charakterystyka teorii racjonalnego wyboru oraz opis pojęć związanych z teorią zarządzania, takich jak *governance* i *policy networks*. W nurcie teorii liberalnych zostały jeszcze wyróżnione liberalizm defensywny i ofensywny oraz zaprezentowana koncepcja UE jako mocarstwa niewojkowego. Zajączkowski odwołuje się przy tym do dokumentów strategicznych: *Europejskiej Strategii Bezpieczeństwa* z 2003 r. oraz *Strategii Bezpieczeństwa UE* z 2016 r., ponieważ zauważa, że „konfliktów i sporów nie da się rozwiązać tylko przy użyciu siły” (s. 34). Podstawą liberalizmu jest teza, zgodnie z którą rzeczywistość międzynarodowa może być rozpatrywana pod kątem potencjalnego pokoju i możliwości istnienia harmonii interesów narodów i społeczeństw, gdyż o istnieniu harmonii interesów można mówić nie tylko w przypadku jednostek ludzkich, ale także narodów i społeczeństw. Przedstawiciele tego nurtu „zakładają bowiem, że rządy kierują się przede wszystkim logiką konsekwencji (ich decyzje są efektem kalkulacji korzyści i kosztów oraz dążenia do maksymalizacji swoich interesów), a nie logiką stosowności (jak u konstruktywistów)” (s. 21). Zajączkowski ponadto zauważa, że „ramy instytucjonalne WPBiO nie przyczyniają się do rozwiązywania dylematów wspólnego działania UE w zakresie misji/operacji WPBiO” (s. 28). W tym zatem rozdziale kontynuuje rozważania dotyczące „nieatrakcyjnego” mechanizmu misji i operacji, zwracając uwagę, że „państwa członkowskie, którym zależy na zainicjowaniu i przeprowadzeniu operacji, uzyskują niewielkie wsparcie innych państw członkowskich w zamian za stosunkowo duże wobec nich ustępstwa” (s. 28). W tej części publikacji znalazła się również m.in. uwaga, że teorie zarządzania nie uwzględniają „w stopniu wystarczającym kategorii potęgi” w stosunku do kreatorów WPBiO, a „podejście *governance* w zakresie bezpieczeństwa jest użyteczne w wyjaśnianiu upowszechniania się sieci jako sposobu koordynacji” (s. 30). Jednocześnie koncepcje te mają, co podkreśla autor, charakter utylitarny ze względu na to, że „wraz z powołaniem WPBiO (EPBiO) i uruchomieniem misji cywilnych i operacji wojskowych UE powołała liczne organy i instytucje odpowiedzialne za proces planowania, realizacji i nadzoru nad tymi misjami/operacjami” (s. 31). I wreszcie, przy okazji charakterystyki założeń liberalizmu defensywnego, Zajączkowski zwraca uwagę na suplementarny charakter misji/operacji, pisząc, że „mają charakter uzupełniający w stosunku do działań ONZ lub innych organizacji międzynarodowych”

(s. 33). Wyjaśnia również, że misje/operacje „są elementem kompleksowego podejścia UE do procesów transformacyjnych w państwach niedemokratycznych”, a dodatkowo „głównym celem wszystkich dotychczasowych operacji wojskowych UE była ochrona ludności i zapobieżenie naruszeniu praw człowieka” (s. 33).

Ostatnia, trzecia część książki traktuje o misjach i operacjach w świetle teorii konstruktywizmu. Autor odnosi się w niej do czynników ideacyjnych i zjawiska socjalizacji na poziomie europejskim, charakteryzuje pojęcie kultury strategicznej i wreszcie ukazuje Unię Europejską jako potęgę normatywną w kontekście europeizacji zewnętrznej. Dostrzega w misjach i operacjach UE nie tylko „mechanizm transferowania (i utrwalania) europejskich wpływów [...]”, lecz postrzega je również jako narzędzie „europeizacji (zewnętrznej) i socjalizacji [...] poprzez „przenikanie do systemów bezpieczeństwa państw trzecich [...] norm prawnych i politycznych UE” (s. 47). Podkreśla również, co istotne, że zastosowanie przez UE siły wojskowej za granicą cechuje realizacja celów niewojskowych, tj. normatywnych i cywilnych (s. 46). Proces postrzegania nie ogranicza się jednak w tym przypadku wyłącznie do stwierdzenia istniejącego stanu środowiska, lecz oznacza analizę środowiska pod kątem wartościowania dotychczasowych i przyszłych oddziaływań wzajemnych. Dlatego w opracowaniu pojawia się charakterystyka procesu tzw. brukselizacji, w wyniku którego „państwa przyjmują wspólny punkt widzenia” i „następuje wykształcenie wspólnego rozumienia problemów bezpieczeństwa” (s. 38). Dzięki temu Unia Europejska jest zdolna poprzez realizację swoich misji/operacji przekazywać „wartości, schematy i wzorce działań, modele zarządzania bezpieczeństwem wewnętrznym, najlepsze praktyki i doświadczenia” (s. 47). Scharakteryzowany tu został ponadto paradygmat konstruktywistyczny „w kategoriach społecznego procesu kształtowania i rekonstruowania tożsamości jego uczestników, ich interesów oraz wyznawanych przez nie wartości” (s. 50).

Po zapoznaniu się z konsekwentnym wywodem logicznym autora recenzowanej pracy można uznać, że dziedzina nauk o polityce wzbogaciła się o bardzo dobrą monografię, solidnie zakotwiczoną w źródłach i dotychczasowej literaturze przedmiotu, prezentującą mniej znany i rzadziej badany przez politologów, a przecież interesujący, teoretyczny aspekt misji cywilnych i operacji wojskowych Unii Europejskiej.

Wypada zgłosić tylko jedną uwagę praktyczną, a właściwie sugestię – uważam mianowicie, że pozycja ta mogłaby być cennym uzupełnieniem materiałów dla osób przygotowujących do praktycznego udziału w samych

misjach/operacjach, czy też osób zajmujących się tą tematyką zawodowo, np. ekspertów w resortach spraw wewnętrznych i spraw zagranicznych na naszym rodzimym gruncie, a po przetłumaczeniu na język angielski – w szerszych kręgach decyzyjnych w Brukseli.

Reasumując, na rynku wydawniczym pojawiła się monografia naukowa, która jest niezwykle cenną pozycją nie tylko dla badaczy problematyki misji cywilnych i operacji wojskowych w ramach WPBiO, o charakterze eksplanacyjnym, i prezentująca holistyczne podejście do przedmiotu badań, co niewątpliwie pozwoli dogłębniej zrozumieć zależności i skonfrontować faktyczny wymiar misji/operacji z ujęciem teoretycznym. Jest to pozycja obowiązkowa zarówno dla teoretyków, jak i dla praktyków, którym proponuje inne spojrzenie na zachowawczy charakter misji/operacji prowadzonych przez UE.